

אג' מרדכי שומרון

מדדים מקצועיים ומדעיים לקביעת גודל הפרי ב'אוצר בית דין'

מבוא

'אוצר בית דין' הוא מסלול מקובל עבור הציבור הדתי שומר השמיטה לצריכת פירות בשנת השמיטה ובשנה שלאחריה. נתברכה ארץ ישראל בשפע פירותיה, והצרכן הישראלי רגיל לצרוך פירות וירקות באיכות טובה, ובדרך כלל במחיר סביר. חקלאים המגדלים פירות וירקות בשנת השמיטה, ללא הסתמכות על היתר המכירה אלא באמצעות 'אוצר בית דין', מקבלים הנחיות לגידול מבית הדין שאיתו התקשרו. התשלום שמקבל החקלאי מבית הדין הוא עבור העבודה וההוצאות הנלוות, ואיננו עבור הפרי עצמו; שהרי הפרי הוא הפקר וקדוש בקדושת שביעית, ולכן אסור לסחור בו (רמב"ם הל' שמטו"י פ"ו ה"א).

א. עשיית מלאכות לתועלת הפירות ב'אוצר בית דין'

ישנה מחלוקת בהבנת דברי הרמב"ם (הל' שמטו"י פ"א ה"י): 'ומפני מה התירו כל אלו. שאם לא ישקה, תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה'. האם ביצוע מלאכות לצורך 'אוקמי פירא' מותרות בשביעית. 'חזון איש' התיר (שביעית סי' כ"א ס"ק יד), והרב קוק אסר (שבת הארץ, פ"א ה"ה). הרב ישראלי (חוות בנימין, ח"ג עמ' תרכד) חידש שגם לדעת הרב קוק, מותר לשלוחי בית הדין לבצע מלאכות שהן 'אוקמי פירא', ונימוקו עמו, כיוון שתפקיד בית הדין לטפל בפירות הפקר השייכים לכלל ישראל, וממילא אין עשיית מלאכות אלו נראית כמעשה בעלים.

ב. 'החקלאות המדויקת' בישראל

בחקלאות המודרנית הנהוגה כיום בישראל, משתמשים באמצעים מתוחכמים המאפשרים להגיע לרמות דיוק גבוהות בתהליכי הגידול. בגידולים רבים מקובל להשתמש בתוספות של חומרי צמיחה מסוגים שונים כגון: הורמונים, אוקסינים, ציטוקינינים וכו', שיש להם השפעות שונות על הצמח והפרי (גודל, מועד הבשלה, צבע, משך חיי מדף ועוד). שימוש באמצעים אגרוטכניים לבקרת השקיה, דישון ותהליכי צמיחה שונים כבר מקובל במשקים המתקדמים בארץ (חיישני לחות למים בקרקע ובאוויר, חיישנים המודדים את גודל הפרי במהלך הגידול ועוד). 'החקלאות המדויקת'

הולכת ומתפתחת בארץ ובעולם, ונסמכת הן על מכשור קרקעי - מקומי והן על שימוש הולך וגדל בלווייני תצפית, המשדרים נתונים באמצעים של חישה מרחוק בזמן אמת משטחים נרחבים. (מעקב על עקות מים, מחסורי דשן, דרגות הבשלה ועוד). גם בנוגע לשלבי הבשלת הפרי יש ידע רב, ומקובל כיום לקטוף את הפירות לפי מדדי איכות וגודל, ובהם: משקל הפרי ונפחו, צבע, אחוז סוכרים, אחוז שומנים, רמת חומציות ועוד. השימוש באמצעים אגרוטכניים אלו מאפשר קבלת יבולים באיכות גבוהה ובכמויות גדולות. נוסף על טכניקות הגידול המתקדמות, חל בשנים האחרונות שיפור משמעותי בטכניקות האיסום של תוצרת חקלאית, ושיפור זה מאפשר אספקת תוצרת במשך תקופה ארוכה. לדוגמא, בזכות פיתוח שיטות לאיסום תפוחים, כיום ניתן לשווק תפוחים באיכות גבוהה במשך כל השנה, ולא רק בעונת הגידול. בזכות שיטות הגידול המתקדמות וטכניקות האיסום המשופרות ובסייעתא דשמיא גדולה, זוכה הציבור בישראל ליהנות כל השנה משפע של פירות וירקות טריים באיכות גבוהה. להרגלי הצריכה הללו ישנה השפעה רבה גם על הרגלי הצריכה בשנת השמיטה. בימי קדם ידע הציבור להסתפק במועט בשנת השמיטה, אולם כיום, הרגלי הצריכה לתוצרת איכותית כה מושרשים, עד שבשמיטות הקודמות לא ניתן היה לשווק פרי באיכות ירודה, ובמקרים מסוימים אוצר בית דין ניזוק מבחינה כלכלית.

ג. הנהיית בית הדין לחקלאי

תפקידו של בית הדין לדאוג לאספקת פירות הקדושים בקדושת שביעית לציבור. בית הדין מנחה את החקלאי לגדל באופן כזה שהפרי יהיה בגודל ובאיכות סבירים, הוא צריך לבצע את הפעולות הנדרשות, כדי שהפרי לא יהיה קטן מדי או ירוד מדי באיכותו, ובית הדין לא יוכל לשווקו לציבור. אם הפרי לא ישווק, לא יוכל בית הדין לגבות את הוצאות הגידול ולהעבירן לחקלאי, שהוא שליח בית הדין, ואמור לקבל את כסוי הוצאותיו מבית הדין. בד בבד מנחה בית הדין את החקלאי להימנע מביצוע פעולות שמטרתן קבלת פרי גדול ואיכותי, כפי שהיה עושה אלמלא הייתה זו שנת שמיטה.

הפער בין הטיפולים החקלאיים הנדרשים לקבלת פרי גדול ואיכותי לבין הטיפולים הנדרשים לקבלת פרי נחות שלא יידרש על ידי הצרכנים, עשוי לעתים להיות קטן. פער זה עלול להיגרם אפילו מהבדלים מזעריים בריכוז חומרי הדילול, הניתנים במטרה להפחית את מספר הפירות והגדלת הפירות הנותרים, ולכן על החקלאי להקפיד על דיוק מרבי בטיפול. נוסף על הטיפולים שעושה החקלאי לטובת הפירות, ישנה השפעה של תנאי מזג האוויר (טמפרטורה, לחות, רוחות עזות, חמסין ועוד) על היבול הסופי. בדרך כלל, למעט מקרי קיצון של מזג אוויר, יכול החקלאי להשפיע על גודל הפרי, כמותו ואיכותו במידה מכרעת.

דוגמא למלאכה הדורשת דיוק מקצועי רב היא מלאכת דילול הפרי. ישנם גידולים כגון תפוח ואפרסק, שבהם ללא ביצוע דילול מתקבלים פירות רבים וקטנים, שאינם ניתנים לשיווק, וכן עלול להיגרם לעץ נזק ארוך טווח. הסיבה שהפרי הקטן אינו ניתן לשיווק

אינה בגלל שאינו ראוי למאכל אדם, אלא מכיוון שהצרכנים, וכולנו בכלל זה, הורגלו לצרוך פרי גדול ואיכותי בכל שאר השנים. בשנת השמיטה, הצרכן מוכן להתפשר אך מעט על איכות הפרי, ואינו מוכן לצרוך פרי אשר לפני שנים לא רבות היה רגיל לצרוך. דילול הפרי בתפוח, לדוגמא, נעשה באמצעות ריסוס חומר כימי בשלב הפריחה (המלצות משרד החקלאות לנוטע בצפון, 4/2013). לאחר ביצוע הדילול הכימי, הפרי הנותר גדל, ואם עדיין ישנו עודף פרי מהנדרש, מבוצע גם דילול ידני לתיקון. מבחינה הלכתית, דילול כימי בשלב הפריחה מותר, אך הדילול הידני הינו בעייתי, כיוון שהוא עלול להיות כרוך באיבוד של פרי הקדוש בקדושת שביעית (ראה 'קטיף שביעית', פרק ג). לעומת זאת, דילול כימי בריכוז גבוה מדי בשלב הפריחה, או נשירת פירות מרובה מדי לאחר החנטה, בעקבות מזג אוויר קשה, עלולים לגרום לפרי גדול אך בכמות מועטת ואף להפסד כלכלי.

לרשות מגדלי התפוחים עומד מבחר של חומרי דילול כימיים, ולכל חומר יתרונות וחסרונות. החקלאים אמונים על שימוש זהיר בחומרי הדילול ובריכוזים הנדרשים, בהתאם לידע המעודכן והניסיון המצטבר לכל זן ולכל אזור גידול. תיקוני הדילול המבוצעים בדרך כלל ידנית, מבוצעים לאחר החנטה, כאשר הפרי בגודל של 25-35 מ"מ. בשלב זה החשש מנשירה עודפת הוא קטן, ומצד שני הדילול המאוחר עלול לגרום לפגיעה בהתפתחות הפירות הנותרים (תופעה המתרחשת לאחר התקשות הגלעין). בשנת השמיטה ניתן לבצע את ריסוס הדילול בזמן הפריחה כבכל שנה, כיוון שעדיין לא קיים הפרי הקדוש בקדושת שביעית, אולם ביצוע דילול ידני לאחר החנטה הוא בעייתי, ואפשרי רק בתחום זמן מצומצם ועל ידי נכרי ('קטיף שביעית', עמ' 91 פרק יג סעי' ה, הערות 17, 19).

בית הדין יכול לבחור בין שתי חלופות. האחת, להורות לחקלאי לטפל טיפול כימי כבכל שנה בשלב הפריחה, ואחר כך לבצע גיזום ידני לתיקון הדילול, ולקבל יבול רגיל. השנייה, להנחות את החקלאי להגדיל את ריכוז החומר הכימי, באופן שלא יהיה צורך בגיזום ידני, תוך סיכון כלכלי. השאלה היא מהו אחוזי הסיכון להפסד הכספי ביבול שבית דין צריך ליטול, בבחירה בין שתי החלופות.

יבואו הפוסקים ויפסקו.

